

GIMNAZISTÁK ÉRTÉKORIENTÁCIÓINAK VIZSGÁLATA
AZ ÉLETPÁLYA VONZÓ INDITÉKAI ALAPJÁN

Dr.Gergely Jenő

A személyiség kutatásának pszichológiai háttérében "többé vagy kevésbé világosan körvonalazódó általános elméleti koncepció áll" - írja A.Ny.Leontyev, majd a következő gondolatokkal folytatja: "Az elméleti elemzéssel ... a személyiségnek legalább három fő paraméterét emelhetjük ki: az ember és a világ közötti kapcsolatok bőségét, hierarchizáltságuk fokát és általános strukturájuk jellemzőit", melynek eredményeként a személyiség "ugy jelenik meg, mint amit az ember magából csinál, ahogyan az ember saját emberi életét alakítja" /4/.

A személyiség alakításának előterében pedig azok a célok állnak, melyek a nevelés fő feladatainak kijelölésén túlmenően az önnevelés és önirányítás hatékony megvalósítását segítik elő /7/.

Pedagógiai pszichológiai szemszögből vizsgálva a személyiségfejlesztés menetét és eredményét azt mondhatjuk, hogy bármiféle konkrét pedagógiai feladat megoldása során feltétlenül az általános nevelési célokból kell kiindulni. Valamint az adott, részleges pedagógiai feladat jellegéből és azon pszichológiai jelenségek fejlődésének törvényszerűségeiből, melyeket alakítani kíván.

Napjainkban hangsúlyosan vetődik fel - a személyiségformálás valamennyi szakaszában - az a követelmény, hogy a személyiség cselekvési rendszerében egyre világosabban körvonalazódjék a társadalmi értékrendszer interiorizáltsága. E követelmény azon személyiséglélektani szemlélettel rokon, mely szerint a személyiség pszichikus arculatát elsősorban olyan karakterű értékorientációk jellemzik, melyek nemcsak indítékai, de egyben rendező és magyarázó elvei is az emberi tevékenységnek. Egyik dolgozatunkban utaltunk arra, hogy az ér-

tékekre orientálódás folyamatában az a sajátságosság tárható fel, ahogyan a személyes tapasztalatok hatása alapján az értékek gondolati-erkölcsi rendszerbe szerveződnek /3/. A cél érdekében összpontosított tevékenységek körét és tartalmát erkölcsi értékek hatják át, melynek kibontakozását és tényleges megjelenését sokféle pszichés tényező egymásrahatása közvetíti. Egyes értékkörökre történő kutatói beállítódás hatására az értékorientáció definiált tartalma és típusa rendkívüli változatosságot mutat a pszichológiában. A pedagógiában inkább szűkebb értelmezést nyer, az eszménykutatás fontos területét képezi.

A személyiségpszichológiában az értékorientáció fogalmi keretének körvonalazása arra irányul, hogy a személyiség strukturáját úgy értelmezzük, ahogyan az az egész személyiség életutját és perspektíváját tükrözi - múltjának, jelenének és jövőjének egysége alapján. A személyiség a jelenben végzett tevékenység sokirányú megítélését úgy éli át, mint eddigi tapasztalatainak és a jövőre vonatkozó leglényegesebb orientációjának eredményét. Az értékorientációban a személyiség szubjektív világának olyan domináns folyamatai hangsúlyozódnak, amelyek a tevékenység motivumait, a jövő felé fordulás, tájékozódás mozzanatait, a kíváncsi cél megvalósításának eszközeit integrálják a személyiségben. E strukturában rögzül mindaz: "ahogyan az ember lehetőségein belül válogat, ahogy dönt, tervez és arányosít; ahogyan jelenlegi helyzetén változtatni akar; ahogyan aspirációi alakulnak; ahogyan igényeit módosítja; ahogyan helyzeteinek, képességeinek realitását felismeri; ahogyan az előbbieknél jelentést ad és fontosságot tulajdonít" - írja Losonci Ágnes /5/.

E folyamat kibontakozását irányítja a nevelés, egész hatásrendszerével arra törekszik, hogy az éppen adott életkori szakaszban az életkori sajátosságok figyelembevétele alapján a tanulók tevékenységét és magatartását értékorientált tartalommal töltsék meg. Nevelőmunkánk számos tapasztalata bizonyítja, hogy a tanulóknál kifejleszthetők mindazon orientációk, melyek a szociális értéktudat lényeges tényezőiként működnek. A személyiségfejlődés egyik vagy másik szakaszában hatékonyan befolyásolják az önfejlesztés céljaihoz fűződő értékképzetek konkretizálódásának menetét /6/. Ez nemcsak a személyes boldogulás

elérésére vonatkozó cél meghatározását, de egyben a hozzávető életmód számos egymástól eltérő módon érvényesülő elemének megítélését, fontossági sorrendbe helyezését is jelenti.

Vizsgálatunk során kísérletet teszünk arra, hogy a fakultativ gimnáziumi képzésben részesülő tanulók értékorientációinak alakulását összefüggésbe hozzuk azokkal a személyiségben lezajló történetekkel, melyek nemcsak felkeltik érdeklődésüket az értékek iránt, hanem azokkal való azonosulásukat is elősegítik.

A vizsgálat célja

Vizsgálódásunkat olyan elővizsgálatnak tekintettük, amelynek segítségével választ kerestünk arra, hogy az előzőekben felvetett gondolatok alapján, hogyan megy végbe az értékorientálódás a fakultativ képzés közbeiktatásával. E kérdés magában foglalja egyfelől a tantárgycsoport választását a pályaválasztás szempontjából, másfelől azoknak az indítékoknak szubjektív értékelését, melyek az életpálya megválasztása szempontjából vonzóknak bizonyulnak. Különös tekintettel az utóbbira, azt is tervbe vettük, hogy az értékorientációkat a szociális körülmények néhány jelentős tényezőjével is összevetjük.

A vizsgálat módszere

Az a tény, hogy az értékorientációkat a vázoltak alapján kívántuk tanulmányozni, szigorúan ragaszkodnunk kellett az adatgyűjtés eszközeihez: a Csirszka-Pataki által használt attitűd skálához /2/. /lásd 3.sz. Tábla/ A vizsgálati célban már említettük és rögzítettük, hogy mely változókkal, milyen összefüggéseket kívánunk tanulmányozni. Azt terveztük, hogy a különböző pályaaorientációk kitüntetett szerepet kapnak az életpálya vonzó indítékainak rendszerszerű szerveződésében és azok visszahathatnak a fakultativ tevékenységek értékelésére is. A kapott adatok feldolgozásában az attitűd-skála hierarchikus szerveződésének kimutatására alkalmas eszközt kellett keresnünk. A válaszbesorolások intenzitásának osztályozását lehetővé tevő statisztikai módszert. Az így nyert adatcsoportok

a vizsgált tényezők közötti kapcsolatokat rögzítették. Az adatok feldolgozása során, tehát egyidejűleg több változó hatását, szerepét, jelentőségét kellett mérlegelnünk.

A vizsgált minta jellemzői

Mintánkba egy nagy és egy kisváros fakultatív gimnáziumi képzésben részesülő második és harmadik osztályos tanulói kerültek. Az adatfeldolgozás 468 tanulóra terjedt ki. A mintavétel kizárja annak lehetőségét, hogy adatainkból messzesemenő következtetéseket vonjunk le. Megállapításaink kizárólagosan azokra a tanulókra vonatkoznak, akik az adatokat szolgáltatották.

Az életpálya vonzó indítékainak hatása a fakultatív tantárgycsoportok választásában

Egyik korábbi vizsgálati eszközünk szempontjait felhasználva igyekeztünk választ keresni arra, hogy miféle kapcsolat jön létre, ha nem is közvetlen módon, a perspektivikusan is ható indítékok és egy tényleges döntési aktus között. E kapcsolat keresésére az indított, hogy pályalélektani ismereteink szerint, kellőképpen bizonyítottnak látszik, hogy /a foglalkozási irányzatokat vizsgáló szakemberek szerint is/ a legtöbb tanuló pályaelképzelése 15-17 éves kor táján határozott változáson megy keresztül. Azoknál a diákoknál is megfigyelhető e változás, akik valójában nincsenek is tisztában választott pályájukkal. Erélyesen lépnek fel mindenféle javaslat ellen, amely nem az ő elképzelésüket támogatja. Az, hogy ez a magatartás így és ilyen módon nyilvánul meg, arra enged következtetni, hogy az egyes pályaképekhez többet ad maga a pályaképhez hozzárendelhető vonzó motivumok rendszere, mint maga a foglalkozási ismeret. A fakultatív irány választásában, az általa elérhető pályaképen tulmutatóan azok a motivumok is jelentőséget kapnak, amelyek az elérhető személyes siker, megelégedettség értékképzetében helyet kapnak.

Egy bizonyos tantárgycsoport iránti érdeklődés ebből a szempontból azt jelzi, hogy az adott ténykedés sikeres lehet e motivumok megerősítése szempontjából. A tanuló általában tan-

tárgyi sikereiből indul ki akkor, amikor tantárgycsoportot választ, mert csak ennek segítségével tudja lemérni saját céljainak mások által történő megítélését. Saját teljesítményének értékeléséhez az előbbi mozzanathoz fűződő élményét; megelégedését vagy éppen elégedetlenségét is átéli. A fakultatív irányok választása összefüggésbe hozható a tantárgyak szerint alakuló értékelő beállítódás általános jellemzőivel.

A minta idevonatkozó adatainak elemzését követően az orientáció időszakában néhány egymástól határozottan elkülönülő értékebeállítódás körvonalazódik.

1. Egy viszonylag kicsiny csoportra jellemző, hogy az orientáció időszakában azt hangsúlyozzák ki, hogy külső kényszer hatására /szülők akaratából/ kerültek a gimnáziumba. Egyetlen fontos céljuk, hogy eljussanak az érettségiig. Hogy, mely tantárgycsoportot választják, az alapvető célkitűzésükön nem változtat. A fakultativitással szemben merev magatartást tanusítanak. Kizárólagosan azokra a tantárgyakra orientálódnak, melyek nem késztetik őket jelentős erőfeszítésre - bár ez tanulmányi előmenetelükön nem látszik.

Értékorientációikban azok a motívumok jutnak vezető szerephez, melyek a későbbi életvitelben, a gondtalan jólétet, a sok szabadidőt, a fizikai erőfeszítés hiányát az önállósággal és a független foglalkozásgyakorlással hozzák összefüggésbe. Az egyéni és társadalmi realitásoktól elszakadt orientáció és pályakép vetítődik elének.

2. A második csoportba azon tanulók kerülnek, akik fontosabbnak tartják az egyes tantárgyakat, mint pályaelképzeléseiket. A pályaválasztási döntésüket tulajdon aktivitásuk belső, serkentő értékei fogják befolyásolni és nem a pályákhoz fűződő általános presztizsképzetek. Számukra inkább a megelégedettség, mint a foglalkozásban elérhető siker a vonzó.

3. A harmadik csoportba azok a tanulók sorolhatók, akiknek alapbeállítódása az orientációs szakaszban végzett tevékenység sikerélménye és a nevelői irányítás képességfeltáró munkájának eredményeként alakult ki. Ezek a tanulók nagy jelentőséget tulajdonítanak a társas viszonyok alakulásának. Esetükben a fakultatív irány választását befolyásolja a pedagógus értékelő állásfoglalása, és ez összhangba kerül formálódó pályaválasztási elképzelésükkel.

Tantárgykedvelésük nemcsak az erőfeszítés nagyságától, hanem a távlati célok eléréséhez szükséges értékük alapján is változó. Számukra az orientációs körökben végzett munka pályae érdeklődést is felkeltő hatása, s ez hozzájárul a helyes tantárgycsoport kiválasztásához is.

4. Sajátos beállítódásra vall az, hogy vannak - nem kis számban a mintán belül - olyan tanulók, akik értékbeállítódásuk alapján, ellenállnak az orientációs foglalkozások legtöbb hatásának. Jellemzi őket, hogy nem szívesen fogadják a tantárgycsoport választást orientáló nevelői véleményeket. Fígyelmen kívül hagyják tantárgyi előmenetelük kedvezőtlen alakulását. Mereven ragaszkodnak a korábbi években kialakított pályaválasztási orientációjukhoz. Azonosulnak a szülői elképzelésekkel is. Az orientációs körökben szerzett tapasztalataik látszólag nem épülnek be értékképzeteikbe. Tantárgycsoportválasztásuk a pályabeállítódás jegyeit hordozza. Jellemző erre az aktuális döntési helyzetből való függetlenedés. Az alapbeállítódást azok az értékattitűdök közvetítik, melyek az iskolai direkt hatásoktól távol álló értékorientációkat testesítik meg.

Értékorientációikban kitűntetett helyre kerültek azok az indítékok, amelyek szerint életpályájukat az alkotás, a kezdeményezés lehetősége, mások irányítása és vezetése, a tekintélyes megbízatások és interperszonális érintkezési lehetőségek ötvöznek. Számukra nem okoz konfliktust az, hogy jelenlegi függőségi helyzetükben a jövőre úgy tekintsenek, mint önirányításra alkalmas embereket.

Az egyes csoportokban a következő százalékos megoszlást találtuk a teljes mintán belül:

	C s o p o r t o k			
	1.	2.	3.	4.
Gyakoriság %	6 %	9 %	31 %	54 %

A minta értékorientációs tendenciáit alkotó itemek közötti korrelációk nem mutattak szignifikáns különbséget a leányok és fiuk attitűdjei között. Ez a tény azt jelzi, hogy az a feltevésünk, mely szerint a nemek egymástól eltérő értékorientációkat reprezentálnak, nem igazolódott be.

A mintában feltárt összefüggések, a szakirodalomra is tekintettel nem általánosíthatók probléma-mentesen. A kapott adatokat táblázatba rendezve az 1.sz. táblázaton tüntettük fel.

1.sz. Táblázat

A tantárgycsoport választásra utaló beállítódás érték-orientációs tényezői

Csoport %	Beállítódás tartalmi jellemzői	Gyakoriság %
1. /6 %/	Szüleim kívánságára jöttem gimnáziumba. Legalább az érettségiig szeretnék eljutni. Mindegy, hogy melyik tantárgycsoportba kerülök.	94 87 91
2. /9 %/	Nem tudom, hogy milyen pályát választok. Tantárgycsoportot úgy választok, hogy ne legyenek tanulási nehézségeim. A kialakult tanulótársi kapcsolatok nem befolyásolják választásomat.	76 69 62
3. /31 %/	Osztályfőnököm javaslatát figyelembe veszem. A kialakult kapcsolatok fontosak nekem. Azokat a tárgyakat választom, melyek megkönnyítik a későbbi pályaválasztásomat. Sokat segített az orientációs munka abban, hogy mit vegyek figyelembe a tantárgycsoport választáskor.	64 47 43 38
4. /54 %/	Eredeti terveim szerint választok. Baráti kapcsolataim nem befolyásolnak. A tanulmányi eredmények nem változtatják meg továbbtanulási terveimet. Szüleim véleménye támogat elhatározásomban.	54 40 39 31

A bemutatott táblázatból kitűnik, hogy a motivumok hierarchiáján belül nehéz lenne szignifikáns különbséget találni. Általában a csoporton belüli homogenitás a jellemző. Ez érdemel figyelmet, elsősorban nevelési szempontból. A fakulta-

tív képzés kapcsán a számos csoportfoglalkozás keretén belül, lehetőség nyílna arra, a már "törvénybe iktatott" Pályaválasztás c. tantárgy keretén belül, hogy a konkrét mérésekkel kialakított csoportok értékképző mechanizmusait is feltárja a pedagógus.

2.sz. Táblázat

Összefüggés az egyes csoportok értékorientációi alapján második és harmadik osztályban

		C s o p o r t o k			
évfolyam		1.	2.	3.	4.
évfolyam	-				
1.csop.	.05	-			
2.csop.	.24	.25	-		
3.csop.	.12	.20	.12	-	
4.csop.	.26	.14	.02	.27	-

A korrelációs mátrixból kitűnik, hogy az értékorientációs inditékok inkább sorrendjükben térnek el egymástól, semmint intenzitásukban.

Következétesen érvényesül az egyes csoportok homogenitásából adódó vélekedés. A fontos motivumok a rangsor első pozícióira vonatkoznak. Az egyes értékorientációs inditékokat a következő táblázatban tüntettük fel /3.sz. táblázat/.

A táblázat belső összefüggéseinek elemzése már átvezet bennünket azoknak a hipotéziseknek a vizsgálatához, melynek segítségével arra vállalkozunk, hogy feltárjuk azokat az összefüggéseket, melyek az egyes pályamegvalósítási szándékokhoz, mint értékattitűdök kapcsolódnak.

3.sz. Táblázat

Az életpálya vonzó indítékainak megítélése osztályonként

	válaszhi- ány	nagyon fontos szempont	általában fontos szempont	elhárí- tható szempont	
1. Sok emberrel lehet érintkezni					
II.o.	9.5 %	18.9 %	51.6 %	20.0 %	100 %
III.o.	2.0 %	30.7 %	48.5 %	18.8 %	100 %
2. Nem követel nagy fizikai erőfeszítést					
II.o.	9.5 %	9.5 %	26.3 %	54.7 %	100 %
III.o.	2.0 %	4.0 %	31.7 %	62.4 %	100 %
3. Külföldi utazásra ad módot					
II.o.	9.5 %	5.3 %	17.9 %	67.4 %	100 %
III.o.	2.0 %	6.9 %	12.9 %	78.2 %	100 %
4. Változatos munkát biztosít					
II.o.	9.5 %	41.1 %	36.8 %	12.6 %	100 %
III.o.	2.0 %	56.4 %	37.6 %	4.0 %	100 %
5. Gondtalan jólétet biztosít					
II.o.	9.5 %	6.3 %	47.4 %	36.8 %	100 %
III.o.	3.0 %	8.9 %	43.6 %	44.6 %	100 %
6. Hasznos a társadalomnak					
II.o.	9.5 %	54.7 %	30.5 %	5.3 %	100 %
III.o.	2.0 %	78.2 %	19.8 %		100 %
7. Lehetőséget ad kezdeményezésre, alkotásra és felfedezésre					
II.o.	9.5 %	42.1 %	29.5 %	18.9 %	100 %
III.o.	2.0 %	38.6 %	36.6 %	22.8 %	100 %
8. Anyagi biztonságot nyújt					
II.o.	9.5 %	13.7 %	57.9 %	18.9 %	100 %
III.o.	2.0 %	10.9 %	70.3 %	16.8 %	100 %
9. Társadalmilag megbecsült és tekintélyes					
II.o.	9.5 %	20.0 %	55.8 %	14.7 %	100 %
III.o.	2.0 %	36.6 %	44.6 %	16.8 %	100 %

10. Felelősséget követel a munka					
II.o.	9.5 %	68.4 %	18.9 %	3.2 %	100 %
III.o.	2.0 %	73.3 %	21.8 %	3.0 %	100 %
11. Nagyvonaluság érvényesül benne					
II.o.	9.5 %	5.3 %	10.5 %	74.7 %	100 %
III.o.	2.0 %	3.0 %	7.9 %	87.1 %	100 %
12. Tiszták és egészségesek a munkakörülmények					
II.o.	9.5 %	45.3 %	34.6 %	10.5 %	100 %
III.o.	2.0 %	37.5 %	52.5 %	7.9 %	100 %
13. Aprólékos munkát igényel					
II.o.	9.5 %	20.0 %	36.8 %	33.7 %	100 %
III.o.	2.0 %	27.7 %	32.7 %	37.6 %	100 %
14. Sok szabad időt biztosít					
II.o.	9.5 %	4.2 %	46.3 %	40.0 %	100 %
III.o.	2.0 %	7.9 %	32.6 %	50.5 %	100 %
15. Mások problémáin, bajain lehet segíteni					
II.o.	9.5 %	45.3 %	32.6 %	12.6 %	100 %
III.o.	3.0 %	49.5 %	36.6 %	10.9 %	100 %
16. Önállóságot és függetlenséget biztosít					
II.o.	9.5 %	11.6 %	52.6 %	26.3 %	100 %
III.o.	2.0 %	18.8 %	54.5 %	24.8 %	100 %
17. Másokat lehet irányítani, vezetni					
II.o.	9.5 %	6.3 %	32.6 %	51.6 %	100 %
III.o.	2.0 %	14.9 %	27.7 %	55.4 %	100 %
18. Egyéb. éspedig ...					
II.o.	96.8 %	3.2 %			100 %
III.o.	89.1 %	9.9 %	1.0 %		100 %

Az életpálya vonzó indítékainak értékorientációs modellje

A konkrét pályaválasztási aktust befolyásolja azoknak a motivumoknak a sorrendje és összefonódása, melyek mintegy eszményített módon funkcionálnak és "ideáltipusként jelentkeznek" - írja Pataki /6/.

Vizsgálatunk szempontjából tanulságos lehet, ha a következő szempontokat követve kíséreljük meg az értékorientációs modellt tanulmányozni:

1. Választ kell keresnünk arra, hogy az életkor és a vele együtt változó életkori sajátosságok hatást gyakorolnak-e az értékorientációk szerveződésére;
2. A tanulók által elképzelt pályamegvalósítás és pályairány különböző indítékokat katalizálnak vagy sem;
3. A továbbtanulás szintjei /az elérhető végzettség szintje/ regulálja-e az értékképzeteket;
4. A szülők iskolai végzettsége, mint műveltségi modell szerepet kap-e a tanulók értékorientációs modelljének kialakulásában; valamint
5. A szülők munkahelyi beosztása által megvalósuló életmódszemlélet tudatosodik-e a gyermekben és motiváló erejűvé válik-e saját jövőjének tervezésében.

A vázolt összefüggések keresése egyfelől a tanuló belsővé vált indítékaira, másfelől a külső minták vonzerejének megítélésére irányul.

Elemzés

Megállapíthatjuk, hogy az életkor és a vele együtt alakuló életkori sajátosságok azokkal a motivumokkal hozhatók összefüggésbe, melyek a munkavégzés sajátosságaival és körülményeivel kapcsolatosak. /A továbbiakban lásd a 4.sz. Táblázat "A" oszlopát./ A második és harmadik osztályos tanulók értékorientációs modellje életkori összefüggésben szignifikáns különbségeket mutat. A különbség 5 %-os szinten szignifikáns azokban a motivumokban, melyek a nagy erő kifejtéssel együtt járó munkavégzésre, az anyagi megbecsülés fontosságára, az esztétikus munkakörnyezetre, a higiénikus munkavégzésre és mások vezetésére, irányítására vonatkozik.

4.sz. Táblázat

Az értékorientáció szignifikáns változói

ÉO té- nye- zők	A	B	C	D	E	F	G	H
1.					+			
2.	+		+++					+
3.								
4.	++					+		
5.			+++					
6.	+++		+					
7.			+++		+	++		+
8.			+++					
9.	+							
10.								
11.			+			+++		+
12.	+							
13.		+						
14.			++					
15.			++					
16.						++		
17.	+		+					
18.								

A = 2. és 3. osztály

E = isk.v. anya

B = Pályák

F = " apa

C = Terv.isk.végzetts.

G = beoszt. anya

D = Tantárgycsoport

H = " apa

Jelek: + p .05

++ p .01

+++ p .001

Megjegyzés: Az 1-18-ig sorszámozott motivumok sorrendje meg-
 egyezik a 3.sz. Táblázatban bemutatott attitüd-
 skála egymást követő kijelentéseivel.

A második osztályosok a munka presztizsének külsődleges elemeire reagálnak érzékenyen. A kedvező feltételek, az elérhető siker jegyei lesznek a motivációs modell megkülönböztető jegyei a harmadik osztályosokéhoz képest. Egyéb motivumok esetében már különbséget fedezhetünk fel. A harmadik osztályosok a második osztályosokhoz képest sokkal határozottabban igénylik a munka változatosságát /1 %-os szinten szignifikáns a különbség/, valamint kifejezetten arra vonatkoztatják elképzeléseiket, hogy a társadalmi hasznosság értékképzete nélkül nem lehet mélyen átérezni a választott pályával történő azonosulást /1 %-os szinten szignifikáns eltérésről van szó/!

Harmadik osztályra tehát a belsővé vált indítékok közül, a társadalmi munkamegosztáson belüli, személyes értékeket hordozó motivumok felszínre kerülése megy végbe.

A táblázat adatainak további elemzése során arra kereshetünk választ, hogy a különféle pályairányok sajátos típusu értékorientációs modellbe szerveződnek-e. Pataki megállapítását saját vizsgálati adataink is alátámasztják. Mintánkon belül, pályairányok szerint a vizsgált tanulók a következő megoszlást mutatják, az első és másodlagos pályaaorientációs körök szerint.

5.sz. Táblázat

A pályaaorientáció első és másodlagos körei 2. és 3. osztályban

2. osztály		P Á L Y Á K	3. osztály	
1.	2.		1.	2.
9.5	7.4	MŰSZAKI	10.9	4.0
5.3		MEZŐGAZDASÁGI	1.0	1.0
1.1	1.1	KERESKEDELMI	2.0	3.0
4.1	5.3	TERM.TUDOMÁNYI	5.0	4.0
58.8	40.4	PEDAGÓGIAI	52.4	36.2
3.2	1.1	ORVOSI	4.0	2.0
2.1	2.1	GYÓGYSZERÉSZETI	-	-
1.1		KÖZLEKEDÉSI	-	-
9.5		JOCI	4.0	-
3.2	12.6	EGYÉB, SZAKMAI	8.9	9.2
2.1	30.0	Válaszhiány	11.8	40.6
100.0	100.0		100.0	100.0

A vizsgált tanulók pályairányait tanulmányozva azt látjuk, hogy viszonylag egységes pályaköröket jelölnek meg leendő foglalkozásválasztásaikban. Az is figyelmet érdemel, hogy a 2. és a 3. osztály szándékai lényegében nem térnek el egymástól. Külön szempontként mégis azt emelhetjük ki, hogy mindkét osztályban a legkitüntetettebb pályairány a pedagógus hivatás. Önmagától kínálkozik, hogy összehasonlítsuk a pedagógus és a nem pedagógus pályákra irányuló tanulók értékválasztásait. A vizsgálat adatai szerint szignifikáns különbség csak egyetlen értékpreferenciában tükröződik. A pedagógus orientációjuk hangszolyozzák az aprólékos munkához való vonzalmukat. Ez a válasz azt sejteti, hogy a választott hivatás sok-sok motivuma közül már nagy biztonsággal azonosulnak a pálya gyakorlásának nagyon fontos mozzanatával.

A nem pedagógus pályára készülőök sokféle pályairánya nem jelent értékorientációbeli eltéréseket.

Továbbá az, hogy az egész mintán belül szignifikáns különbség csak az előzőekben említett összehasonlításban adódott /5 %-os szinten/, arra enged következtetni, hogy a tanulók értékorientációi a vizsgált életkori periódusban nem a pályairányok alapján szerveződnek. A vizsgált problémán belül ezt a felismerést jelentősnek tartjuk. A vizsgálat során is bizonyítást nyert az, hogy az orientációs értékjelzők sokkal inkább tapadnak a személyiség értékelő tudatához, mint a foglalkozások presztizsképéhez. A pályára nevelés szempontjából ez azt jelenti, hogy az egyes pályatükröket ki kell egészíteni azokkal a motivumokkal, melyek szerveződésükön keresztül egységes értékrendszerként határozzák meg az életet tervezésével kapcsolatos serdülőkori viszonyulásokat. A serdülőkori "mi" tudat, az értékorientálódás egységében is megmutatkozik. Hatásait figyelembe kell venni.

Az értékorientálódás szignifikáns változóit keresve elérkeztünk harmadik vizsgálati szempontunkhoz. Most azt vesszük szemügyre, hogy a tervezett legmagasabb iskolai végzettség, hogyan módosítja azon motivumok kiemelését, melyek a várható életmód alakulása szempontjából nem elhanyagolhatóak.

A tapasztalatok arra engednek következtetni, hogy fiataljaink nem foglalkozás, hanem "iskolai végzettség" centrikusak. Az értékorientáció alakulásában, tehát nem hagyható fi-

gyelmen kívül, hogy hogyan hat a tanulók értékképzetére a tervezett iskolai végzettség megszerzésére irányuló aspiráció.

Az értékorientáció vizsgálata során a legjellegzetesebb szignifikanciákat a tervezett iskolai végzettséggel kapcsolatokban találtuk. Az alkotás lehetősége, a munka során érvényesíthető kezdeményező magatartás az anyagi jólétre vonatkozó elképzelés mellé felsorakozik a fizikai erőfeszítéstől való viszolygás. Ebben a motivációs szerkezetben a tipikus szellemi foglalkozás munkaköri képe jelenik meg. A tanulók még nem érzékelik a szellemi munkával együttjáró megterhelést. Ezek a motívumok elsősorban a vezetés, mások irányításának, a munkavégzés bizonyos függetlenségének a képzetéhez rendelődnek, és nem magához a tényleges foglalkozásbeli tevékenységre vonatkoznak. Az indítékok kapcsolódnak a társadalmi hasznosság értékképzetéhez is, és a másokon való segítség értékesiségéhez.

A motivációk, magas szignifikancia szinten rendelődnek a legmagasabb iskolai végzettség elérésének célképzetéhez. Az értékorientációk alakulásának hátterében az iskolai végzettségből adódó általános és szakmai műveltség áll. A továbbtanulás módjaihoz /nappali, esti, levelező/ is kapcsolódnak az előbbi orientációk. A tanulók a végzettségből vezetik le várható életmódjuk vonzó motívumaihoz való viszonyukat, és azok eléréséhez fűződő értékképzeteiket. Az életmódra orientálódás előbbre kerül, mint a tényleges pályaelképzeléshez történő ragaszkodás. Az életmód értékei az iskolai végzettséghez igazodnak és abban oldódnak fel. A permanens művelődésre igénye értékorientációs jegyként - a serdülők tudatában - jelentős és el nem hanyagolható pszichikai ösztönzőként van jelen. Pedagógiai konzekvenciái aligha vitathatóak.

Középiskolás fiataljaink értékképzetének, tehát egyik legjelentősebb ösztönzője a továbbtanulás megvalósulásával összefüggő attitűd.

E jelenség alaposabb, árnyaltabb feltárásához figyelembe kellene vennünk az önértékelés sajátos hatását is. E helyütt, ettől el kell tekintenünk, mivel az önértékelés alakulását ebben az összefüggésben nem vizsgáltuk.

Az értékorientációk alakulásának ivét a különféle fakultatív irányok alakulása alapján is elemeztük. Figyelemre méltók azok az adatok, melyek arra figyelmeztetnek, hogy a társas kap-

csolatok értékei kizárólagosan ebben az összefüggésben jelentek meg szignifikáns módon /5 %-os szinten/. A fakultatív csoportba tartozás érzése és az ott érvényesülő interperszonális kapcsolatok hathatósan segítik elő a közösségi értékek fejlesztését. Ami egyúttal lehetőséget kínál az önmegvalósítás legkedvezőbb útjainak felismeréséhez, és az életmód vonzó indítékainak értelmezéséhez.

A tanulók mikroszociális háttérét alkotja a szülők iskolai végzettsége és foglalkozása, mint életvitelt formáló tényezők. Vizsgálatunk adatai alapján azt állíthatjuk, hogy az anya iskolai végzettsége más-más értékek alakulásához járul hozzá, mint az apáé. Az anya iskolai végzettsége az érintkezési szokásokhoz, a szeretetteljes vonzalom kiműveléséhez, míg az apáé az alkotás, kezdeményezés, önállóság és függetlenség értékeihez járul hozzá. Tehát a szülők magatartása mintegy tájékozódási pontként szerepel az értékek megismerésében, elsajátításában és követésében. A minta utánzása, az ezzel való azonosulás lényeges előfeltétele az értékorientálódásnak.

A szülők foglalkozásának a tanuló által történő megismeréséből azon értékorientációk alakulnak, melyek az apa beosztásából adódó személyes értékítéletek vonzó hatásának elfogadásával függnek össze. Az apa beosztása a tanuló értékorientációinak alakulására nem gyakorol akkora hatást, mint a tervbe vett iskolai végzettség elérése. Általában a külsődleges, és a tartalmilag alacsonyabb szinten álló motivumok kapcsolódnak a munkahelyi beosztásból származó hatások köréhez.

Az anya munkahelyi beosztása nincs összefüggésben az értékorientációk alakulásával.

Az egyes vizsgált motivumok, a maguk módján, kisebb vagy jelentősebb intenzitással járulnak hozzá az életpálya vonzó indítékainak szerveződéséhez.

ÖSSZEGEZÉS

A vizsgálati minta nem reprezentál egy korcsoportot, de néhány tapasztalat mégis általánosítható.

1. Az életpályát vonzóvá tevő értékorientációk első-sorban a tervezett iskolai végzettség szintjével hozhatók a legszorosabb összefüggésbe.
2. Az értékorientációk reguláló hatását az életkori előrehaladás és az ezekkel együttjáró életkori sajátosságok változása segíti elő.
3. A különféle pályairányok felé törekvés, a választott pálya csekély szerephez jut az értékorientációk differenciálódásában. Az önmegvalósításhoz fűződő értékképzetek, a vizsgálat tanulságai szerint, inkább a várt életmódhoz, életvitelhez kapcsolódnak, mint a tényleges foglalkozáshoz. Ebben fejeződik ki a társadalmunkban érvényesülő értékrendhez való odafordulás és az ezt követő elfogadás, az azokkal történő fokozatos azonosulás.
4. A tantárgycsoport választás dilemmáját egyáltalán nem érintik a választott értékorientációs modellek. A fakultatívításból adódó csoportképződés, és az abban érvényesülő interperszonális viszonyok jelentőségre tesznek szert a közösségi értékorientációk alakulásakor.
5. A szülők iskolai végzettsége és munkahelyi beosztása eltérő módon és nem azonos súllyal járul hozzá az értékképzetek formálódásához.

Az értékorientálódás folyamata az egész személyiség, és annak valamennyi fontos kapcsolata alapján valósul meg és tükrözi az egyén várható életutját és perspektíváját. A középiskolás évek alatt fokozatosan kialakul tanulóifjúságunk személyes boldogulásához fűződő értékképzete, mely nemcsak magatartást regulál, de a tettek valóságértékét is megadja.

Irodalom

1. ÁGOSTON György, 1976, A nevelés alapfogalmai és a pedagógiai célrendszer
Akadémiai Kiadó, Bp. 181. o.
2. CSIRSZKA János, 1966, Pályalélektan
Gondolat, Bp. 271. o.
3. DURÓ Lajos, 1967, A személyiség fejlődésének szociális tényezői
Magyar Pszichológiai Szemle,
24. évf. No 3. 394-403. o.
4. LEONTYEV A.N., 1979, Személyiség, tudat, tevékenység
Gondolat-Kossuth, Bp. 342. o.
5. LOSONCZI Ágnes, 1977, Az életmód az időben, a tárgyakban és az értékekben
Gondolat, Bp. 796.
6. PATAKI Ferenc, 1977, Társadalomlélektan és társadalmi valóság
Kossuth Könyvkiadó, Bp. 362. o.
7. RITOÓK Pálné, 1977, Pályaválasztás-pályaazonosulás-önmegvalósítás
Kandidátusi értekezés,
Kézirat, Bp.

ИССЛЕДОВАНИЕ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ У ГИМНАЗИСТОВ С УЧЕТОМ МОТИВОВ В ВЫБОРЕ ПРОФЕССИИ

Енё Гергей

Автор проводил исследования среди 468 гимназистов с помощью шкалы поведения с целью раскрытия мотивов, играющих роль в выборе будущей профессии, и их ценностно-ориентационной организации.

Ценности поведения, представляющие цель самореализации, судя по результатам исследования, подключаются к ценностным представлениям об образе жизни, ожидаемом от учащихся, а не к способностям, исходящим из выполнения своей профессии. Гомогенность ценностных ориентаций вызывает школьное образование, запланированное самими учащимися. Это, естественно, связано с возрастными особенностями, с направлением учебной деятельности и с влиянием микросоциологических шаблонов.

UNTERSUCHUNG DER WERTORIENTATION DER SCHÜLER AUF GRUND DER SYMPATISCHEN MOTIVE DES LEBENS

Dr. Jenő Gergely

Der Verfasser hatte 468 Gymnasiasten mit Hilfe einer Attitüdenskala mit dem Ziel untersucht, um die Motive des sympatischen Lebens für die Schüler und deren wertorientierten Organisation zu enthüllen.

Die die Ziele der Selbstverwirklichung representierenden Wertattitüden - den Untersuchungserfahrungen gemäß - schließen sich den Wertvorstellungen der von den Schülern erwarteten Lebensweise, Lebensführung hinzu, und nicht den Eigenheiten, die aus der Berufsausübung stammen. Die Homogenisierung der Wertorientationen werden durch die von den Schülern geplanten Schulbildung ausgelöst. Dies verbindet sich selbstverständlich mit Lebenseigenheiten, mit der Richtung der Schulung und Wirkung mikrosozialer Muster.